

Расюк Едуард Вікторович, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Людство прагне передбачити та прогнозувати майбутнє, щоб планувати, програмувати, проектувати свою соціальну діяльність, формувати цілі, завдання, приймати рішення. Прогнозування є однією із функцій соціального управління, а його методи, що використовуються у практичній діяльності людства, сприяють підвищенню рівня обґрунтованості прийнятих управлінських рішень. Важливу роль прогнозування відіграє у плануванні заходів протидії злочинності, зокрема й корупційній, соціально-економічні, політичні, технологічні, фінансові й інші наслідки якої можуть бути незворотними для інноваційного розвитку країн світу та геополітичного світового балансу. Проблема прийняття правильних державних управлінських рішень у запобіганні корупційній злочинності ускладнена браком формальних критеріїв оцінювання її ступеня в суспільстві й тяжкими соціальними наслідками завданої шкоди, що призводить до суб'єктивності цілей прогнозування такої злочинності та посилення відповідальності того, хто здійснює прогноз, щодо його права на втручання в систему запобігання злочинності в державі.

Під час прогнозування рівня корупційної злочинності доцільно використовувати різні методи – як експертні (інтуїтивні), так і формалізовані (фактографічні). Найефективнішим, на нашу думку, є метод експертних оцінок, що ґрунтується на раціональних аргументах й інтуїтивних знаннях експертів. У межах цього методу, що забезпечує довгостроковий прогноз і вимагає залучення до формування оцінок корупційної злочинності кваліфікованих спеціалістів, слід виокремити дві складові, зокрема: індивідуальні експертні оцінки (метод складання сценаріїв, метод «інтерв'ю», метод аналітичних доповідних записок), колективні експертні оцінки (метод анкетних опитувань, метод «комісій», метод «мозкових атак», метод Делфі). Водночас не слід відмовлятися й від формалізованих методів оцінювання корупції загалом і корупційної злочинності зокрема. До цієї групи належать методи екстраполяції трендів, кореляційного і регресійного аналізів, математичного моделювання.

Необхідно акцентувати увагу на недієвості застосування методу експертних оцінок у прогнозуванні корупційної злочинності в українському суспільстві. Авторитетна міжнародна громадська організація з протидії корупції Трансперенсі Інтернешнл (має понад сто національних осередків) вивчає і формує щорічний Індекс сприйняття корупції (ІСК) у країнах світу. Зокрема, у *світовому Індексі сприйняття корупції за 2016 рік Україна отримала 29 балів зі 100 можливих, що на 2 бали більше, ніж минулого року, але недостатньо для країни, влада якої визначила протидію корупції головним пріоритетом. Покращенню нашої позиції у світовому рейтингу сприяло просування антикорупційної реформи, проте відсутність дієвої судової системи та фактична безкарність корупціонерів не дають змогу Україні здійснити потужний ривок уперед і подолати 30-бальний бар'єр. У всесвітньому рейтингу Україна цього року посідає 131 місце зі 176 країн і розділяє цю сходинку з Казахстаном, Росією, Непалом та Іраном¹.*

Іншою міжнародною інституцією з потужними експертами, що прогнозують розвиток корупції в Україні, є Група держав проти корупції (GRECO), яка, організувавши потужну оціночну місію 2017 року в Україні, надала невтішний прогноз щодо корупції. Проте за декілька місяців GRECO у Страсбурзі на своєму 76-му пленарному засіданні затвердила «Оціночний звіт щодо України»², відмітивши позитивні зрушення в цьому напрямі (організацію основних антикорупційних реформ і напрямів їх здійснення), вказавши на недоліки (подальше зміцнення та посилення координації антикорупційних інститутів держави, передусім Національного антикорупційного бюро і Національного агентства з питань запобігання корупції; посилення контролю з питань запобігання конфлікту інтересів, отримання подарунків та щодо дотримання професійної етики народними депутатами України, судьями і прокурорами; акцентовано увагу на необхідності поширення знань у цій сфері; внесення змін до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України, законодавства про статус народних депутатів, про судоустрій і статус суддів та про прокуратуру)³. Отже, GRECO фактично визнала відсутність фахових експертів, що долучаються до цієї сфери, а тому ефективність методу експертних оцінок корупційної злочинності всередині держави є сумнівною.

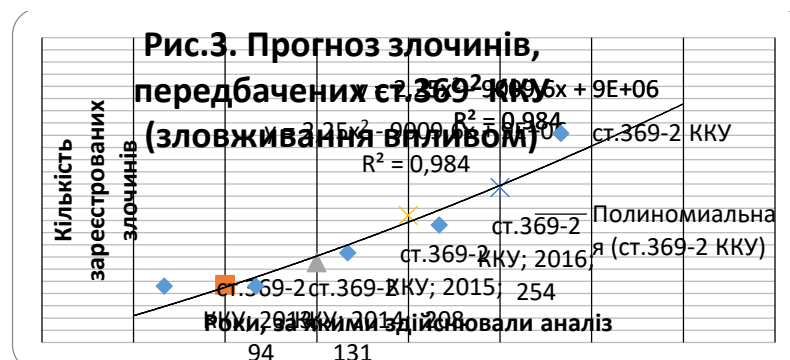
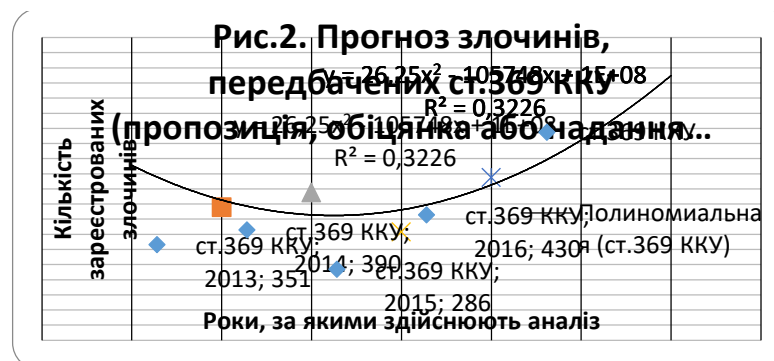
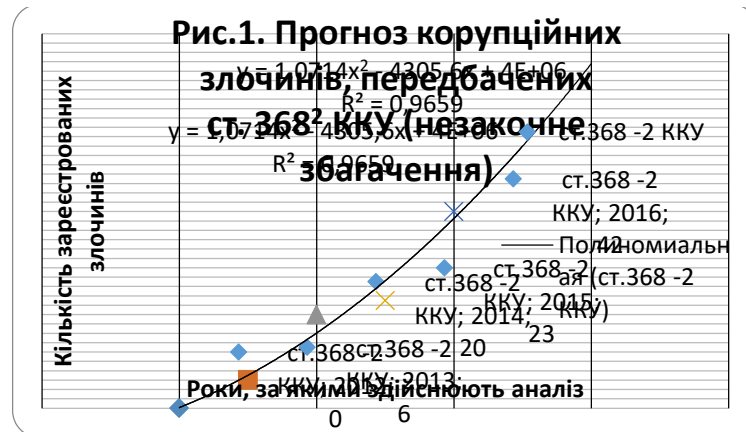
Основними для оцінювання корупції загалом і корупційної злочинності зокрема є формалізовані методи, що є ефективними тільки для короткострокових прогнозів. Натомість два з них (кореляційного і регресійного аналізу та математичного моделювання) потребують, на наш погляд, колективної роботи, спеціальних знань і серйозного системного підходу до збирання

¹ Індекс корупції CPI–2016. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2016/>.

² Оцінні звіти та їх рекомендації завжди містять не лише авторитетні думки експертів GRECO щодо зусиль кожної з держав у сфері антикорупційної політики, законодавства та практики, а також і колективний досвід протидії корупції в країнах Європи та США.

³ Група держав проти корупції (GRECO) затвердила Оціночний звіт щодо України. URL: <https://www.eu-ua.org/news-49/>.

інформації щодо зв'язків низки показників об'єкта прогнозу й прогностичного фону. Метод екстраполяції, який ґрунтується на статистичному спостереженні динаміки корупційної злочинності й визначенні тенденції (тренду) її розвитку та продовження тенденції для періоду випередження, є значно ефективнішим. Однак офіційна статистика, оприлюднена Генеральною прокуратурою України (держатель єдиного реєстру досудових розслідувань), не виокремлює із загальної кількості злочинів Особливої частини Кримінального кодексу України (ККУ) відсоток корупційних, перелічених у ст. 45 цього Кодексу. Водночас, здійснивши прогнозування⁴, визначимо прогноз лише частки корупційних злочинів, зокрема злочинів у сфері службової діяльності, що належать до корупційних і тенденції яких свідчать про зростання. Прогнози, тенденції та кількість зареєстрованих злочинів свідчать про позитивні, хоч і незначні, зрушення щодо дієвості практики застосування аналізованих кримінально-правових норм (рис. 1–3).

⁴ Прогнозування здійснювали на підставі статистичних даних про рівень злочинності та результати судово-слідчої практики за 2012–2016 роки (URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>), а також статистичних даних МВС України за 2005–2014 роки, зокрема статистичного звіту про рівень злочинності за 2005–2009 роки ДІТ МВС України та статистичного звіту про рівень злочинності за 2010–2014 роки ДІАЗ МВС України (URL: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control>).

Усі інші склади злочинів у сфері службової діяльності, які належать до корупційних, під час прогнозування засвідчили тенденції до зниження. Водночас Трансперенсі Інтернэшнл визначила Україну як глибоко корумповану державу та підтверджує цей факт незалежними дослідженнями.

Здійснений короткостроковий кримінологічний прогноз деяких корупційних злочинів не дає змоги відобразити реальну ситуацію щодо корупційної злочинності, стверджувати про дієвість заходів, що здійснює кримінальна юстиція в державі. Проаналізовані злочини є лише частиною корупційної злочинності і не дають підстав відзначити повноту, вірогідність, об'єктивність, усебічність, взаємоузгодженість, неупередженість, обов'язковість здійсненого прогнозу, адже прогнозування здійснено лише одним із методів – екстраполяції. Прогноз частки корупційних злочинів свідчить про латентність, поширеність їх, а також неефективність діяльності правоохоронних органів у виявленні, розкритті, розслідуванні цієї категорії злочинів. Насамкінець, розвиваючи дієву систему запобігання корупційній злочинності в державі, варто забезпечити її обов'язковий елемент – якісно-кількісний аналіз і прогнозування злочинності, використовуючи всі дієві перелічені вище методи прогнозування корупції, що в сучасних умовах набуває надзвичайно важливого значення.